

EGY XIX. SZÁZADI KÉZIRATOS ORVOSSÁGOS KÖNYV ÉS ÖSSZEÍRÓJA

Az összeíró

Ökrös József (1816 március 19. –1893. január 21.) kunszentmártoni takácmester hagyatékában több kéziratos füzet is fennmaradt. Nagyobb részük vallásos tartalmú és tematikájú írás, néhány pedig saját családja történetével, a céhek megalakulásával foglalkozik, s ide, a világi jellegű írásokhoz sorolható a gyógyászati könyv is.

Ökrös József a XIX. századi Kunszentmártonnak tekintélyes polgára volt, az egyesült céh 1872 előtti utolsó céhmestere. Családjának történetét, s a saját fiatalkori életrajzát a múlt század közepén, valószínűleg az 1850-es évek elején, maga megírta. Ebből tudjuk, hogy az Ökrös család a családi hagyomány szerint szegedi eredetű. A XVIII. század végi ősök azonban már Kiskunmajsán éltek. Ökrös József nagyapja takácmester volt, s Kiskunmajsáról a tiszazugi Tiszasasra költözött. Ott is a mesterségét folytatta. Fia is takácmester lett, aki azonban a napóleoni háborúk idején a tiszasasi kényszersorozás elől a közeli kiváltságos nagykun településre, Kunszentmártonba menekült. Itt hamarosan, mint vőfély megkedveltette magát, belépett a takács céhbe, s nősülése révén beilleszkedett a kunszentmártoni társadalomba. Fia, József – az általunk vizsgált szerző – szintén takács lett, aki az 1830-as években hazai vándorúton járt. Felszabadulván tagja lett a céhnek, s szülőhelyén, Kunszentmártonban telepedett le. A takács céhnek 1837. június 11-én lett mesterként tagja.¹ Buzgó katolikus ember volt. Az 1840-es években fáradhatatlan és jó szervezőként „ének-lő”, 1851 után pedig temetkezési és rózsafüzér társulatokat alapított², ezeket vezette és működtette. Nagy érdemei vannak a kunszentmártoni temetői kápolnák megépíttetésében is.³

Termékeny énekszerző illetve szorgalmas énekgyűjtő volt. Lehetséges, hogy ebben valami szerepet játszhatott a családi hagyomány is: apjának vőfélykedése, s erre támaszkodó alkalmas egyéni adottsága.⁴ Ökrös József akrosztikonnal ellátott, ünnepekre írt, valamint halottas énekei nagy számban maradtak fenn az 1860–1940 között készített kunszentmártoni és mesterszállási⁵ kéziratos énekeskönyvekben.

Ökrös József prózai szövegeinek szintén több forrása van. Egyik fontos forrás az Élő Lelki Rózsafüzér Társulat jegyzőkönyve⁶, amelyben a temetői kápolnák és keresztutak felállítását szorgalmazó beszédei olvashatók. Ezek egy részét külön füzetben is leírta. S ide tartozik a népi gyógyászati könyv is.

¹ Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár, Kunszentmártoni Egyesült Céh iratai, Takács céh jegyzéke 1852 (?)

² Barna 1998. passim

³ Józsa 1998.

⁴ Barna 1998.; Gunda 1998.

⁵ Mesterszállás egészen 1897-ig Kunszentmárton pusztája, külterülete volt 20 km távolságban a város törzsterületétől. Benépesedése az 1853. évi tagosítás után rohamos volt. Lakói viszont csaknem kizárólag az anyavárosból kerültek ki. Innen a szoros kapcsolat a két település között századunk közepéig. Barna szerk. 1995.; Barna–Gulyás 1996.

⁶ Barna 1998.

Énekszövegeit több tanulmányban is elemeztem már.⁷ Prózai írásainak elemzése egy következő tanulmány feladata lesz csakúgy, mint ünnepszervező tevékenységéé. Azt azonban már most megállapíthatjuk, hogy Ökrös József gyakorlatilag licenciátusként működött.⁸ Azt nem tudjuk, hogy erre volt-e, s kitől felhatalmazása, de tevékenysége, kéziratban fennmaradt több beszéde azt mutatja, hogy még prédikált is. Fennmaradt írásai azt mutatják, hogy a XIX. század második felében Ökrös József volt Kunszentmárton ünnepszervezője, „szertartásmestere”.⁹ Nemcsak vallási ünnepeket, paraliturgiákat szervezett és alapított (temetői körmenetek, útmenti szobrok felkeresése, kereszttjáró napok), hanem világi ünnepeket is szervezett. Ilyen volt a céhek megalakításának százados ünnepe.

A házi orvosságos könyv

Ökrös József orvosló, gyógyító tevékenységéről nem tudunk. Valószínűleg ezzel nem is foglalkozott. Mégsem lehet véletlen, hogy hagyatékában fennmaradt egy 48 oldalas kézirat orvógyászati könyv.¹⁰ Ennek keletkezéséről és használatáról semmit sem tudunk. Lehetséges, hogy Ökrös József csak a maga és családja számára írta össze ABC rendben a betegségeket, tüneteiket és gyógymódjaikat. De nyilvános működését ismerve az sem kizárt, hogy a köztisztelőben álló embert többen is megkeresték betegségeikkel, problémáikkal, s ő akkor segített nekik. Talán rá is vonatkozik Bálint Sándor megállapítása, miszerint az általa vizsgált „szentemberek” egyfajta „kultikus orvosi készségnek” voltak birtokában.¹¹

Maga a kézirat orvosságos könyv egy kisebb és egy nagyobb kézirat füzetből áll, amit fehér és fekete cérnával összevarrtak. Borítója, címlapja nincs. Az első és az utolsó oldal eléggé elszennyeződött. Bizonyára többször folyadék ömlött rá, mert foltos és néhol az írás erősen elhalványodott. Ökrös Józsefnek nemcsak azért tulajdonítjuk, mert leszármazottaitól került elő, hanem azért is, mert Ökrös számos fennmaradt autográf írásával összevetve azonnal látszik az azonosság. Nem ismerjük a kézirat orvosságos könyv forrását. Hatvan betegség diagnosztizálását és gyógyítási javallatát tartalmazza, nagyjából következetes ABC rendben.¹² A gyógymódok közül csupán egynél találtam „próbát” megjegyzést, ami a gyakorlatban való alkalmazásra utal. Ez pedig a hideglelés meglehetősen bizarrnak tűnő orvossága: a disznóvályú alól vett, ecetbe tett giliszta megivása. Emellett hasznos tanácsokat is ad például a gyermekgondozáshoz. A kézirat olvashatatlan részeit [...] jellel jelöltük. Lapszámozása nincs, a szögletes zárójelbe tett lapszámokat mi adtuk.

Közel azonos korból ismerünk egy másik kézirat orvógyászati könyvet Mesterszállásról, amely egészen 1897-ig Kunszentmárton pusztája volt.¹³ A mesterszállási kézirat orvógyászati könyvet Gulyás Éva tette közzé és elemezte két közleményben is.¹⁴ Megállapítása szerint a gyér orvosi ellátottság miatt a XIX. században sok családnak még szüksége volt a gyógyászati ismeretek kézirat orvosságos összefoglalására.¹⁵

⁷ Barna 2001a., Barna 2001b.

⁸ Józsa 1998. 233., Bálint 1942.

⁹ Bálint 1942. 15.

¹⁰ Részleteket közölt belőle Turcsányi 1973. A XIX. század második feléből származó kéziratot tanulmányában Gulyás Éva tévesen XVIII. századinak említi. Gulyás 1990. 338.

¹¹ Bálint 1942. 25.

¹² Gulyás 1990. 338.

¹³ Barna 1995., Barna Gulyás 1996.

¹⁴ Gulyás 1990., Gulyás 1992.

¹⁵ Gulyás 1990. 335.

Ezek a kéziratos orvosló könyvek a nyomtatott orvosi könyvek hiánya miatt a XVI–XVIII. század orvosi irodalmának jellemző megnyilvánulási formái voltak.¹⁶ A kunszentmártoni könyv – a mesterszállásával együtt – a házi orvosságos könyvek kategóriájába tartozik. A mesterszállási kéziratos könyvet „Tereffel kunszentmártoni doktornak könyvéből 1841. esztendőben” írták ki.¹⁷ Gulyás Éva hangsúlyozza Pápai Páriz Ferenc *Pax Corporis*ának, valamint néhány más XVII–XVIII. századi orvosi könyvnek, különösen Juhász Máté *Házi különös orvosságok* című erős hatását az általa vizsgált kéziraatra.¹⁸ Egy évszázaddal korábbi (Berhida, 1798) kéziratos orvosló könyvet elemezve Vajkai Aurél arra a következtetésre jutott, hogy abban főleg Váli Mihály: *Házi Orvos Szótáratska*, valamint Méliusz Juhász Péter: *Herbáriumának* adatai bukkannak föl.¹⁹

Kunszentmárton egészségügyének XVIII–XIX. századi történeti vázlatát Turcsányi István írta meg,²⁰ aki végigköveti a helyi borbélyorvosok, orvosok működését a településen. Ebből megtudjuk, hogy az utolsó orvosborbély az öcsödi Treffler József volt Kunszentmártonban, aki 1849–1853 között működött.²¹ Kunszentmárton város tanácsa 1853-ban hirdetett első ízben állást egyetemet végzett orvosdoktor részére.²² Valószínű, hogy a mesterszállási kéziratos könyvhöz hasonlóan Ökrös József is valamelyik kunszentmártoni borbélyorvos könyvét használta forrásul. Ezen a ponton azonban már találgatásokra vagyunk utalva.

A kézirat – helyi jelentősége mellett – fontos dokumentuma a XIX. század utolsó harmada alföldi mezővárosi népies gyógyító gyakorlatának. Jelzi, hogy az állatgyógyítás mellett az emberorvoslásban is szerepet kaptak nyomtatott és kéziratos gyógyászati könyvek.²³ Egyetérthetünk Gulyás Éva megállapításával: azzal, hogy bizonyos nyomtatott orvosi könyvekből kéziratos füzetekbe kerültek gyógymódok, eljárások, megnyílt az út a gyógymódok folklorizációja előtt.²⁴ Ökrös József kéziratos recept-könyve sem más tehát, mint írásba foglalt szóbeli kultúra.

¹⁶ Szlatky 1983. 402.

¹⁷ Gulyás 1990. 338.

¹⁸ Gulyás 1992. 405.

¹⁹ Vajkai 1975. 245–246.

²⁰ Turcsányi 1973.

²¹ Gulyás 1990. 337. Bár ennek kissé ellentmond, hogy a mesterszállási kéziratos könyv címlapján „Tereffel kunszentmártoni doktorként” szerepel már 1841-ben is.

²² Turcsányi 1973. 79.

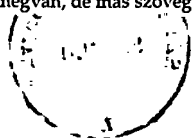
²³ Barna 1981. A kunszentmártoni plébániai könyvtár anyagában megmaradt néhány állatgyógyászati könyv is. Ezekben a margón vagy külön papíron megjegyzések olvashatók, hogy használóik mely betegségekre és mely gyógymódokat használták. A kunszentmártoni plébániai könyvtár általam ismert 1870-es jegyzéke azonban nem tartalmaz emberorvoslással foglalkozó könyveket, amelyek forrásul szolgálhattak volna Ökrös József kéziratos orvosló könyvének. Bizonyára máshol kell a forrást keresnünk.

²⁴ Gulyás 1992. 405.

²⁵ A szögletes zárójelbe tett számokkal a kézirat oldalszámait közlöm.

²⁶ Ugyanez a mesterszállási könyv elején is, de tartalmilag más szöveggel. Gulyás 1990. 343.

²⁷ A mesterszállási kéziratos könyvben is megvan, de más szöveggel. Gulyás 1990. 343.

Irodalom

BÁLINT Sándor

1942 *Egy magyar szentember. Orosz István önéletrajza*. Budapest.

1981 Vallásos népköltészetünk egyéni ihletései. In: *A hagyomány szolgálatában*. Magvető Kiadó, Budapest, 53-67.

BARNA Gábor

1981 Baromorvosi könyvek – népi állatorvoslás. Nagykunsági adatok a népi állatorvosláshoz. *Emlékkönyv a Túrkevei Múzeum fennállásának 30. évfordulójára*. Szerk. Dankó Imre. Túrkeve, 183-191.

1998 *Az Élő Rózsafüzér kunszentmártoni társulata*. Devotio Hungarorum 5. Szeged.

2001a „Örök valóságba mentem átál...” A halál és a túlvilág Ökrös József halottas énekeiben. In: Pócs Éva szerk. *Lélek, halál, túlvilág. Vallásantropológiai fogalmak tudományközi megközelítésben*. Balassi Kiadó, Budapest, 2001. 383-395.

2001b „Örvendez ég és föld ...” Ökrös József achrosztikonos énekei. In: „Nyisd meg, Uram, szent ajtódát ...” *Köszöntő kötet Erdélyi Zsuzsanna 80. születésnapjára*. Szerk. Barna Gábor. Szent István Társulat, Budapest, 2001. 113-154.

BARNA Gábor szerk.

1995 *Mesterszállás. Tanulmányok a község történetéből. Mesterszállás*.

BARNA Gábor – GULYÁS Katalin szerk.

1996 *Mesterszállás – az önállóság útján 1897–1997. Mesterszállás*.

GULYÁS Éva

1990 Adatok a Jászság és a Nagykunság XVIII–XIX. századi gyógyító gyakorlatához. *Szolnok Megyei Múzeumi Évkönyv VII*. Szolnok, 335-346.

1992 Egy XIX. századi kéziratos gyógyítókönyv Mesterszállásról. In: Novák László szerk. *Hiedelmek, szokások az Alföldön I. Nagykőrös*, 401-425.

GUNDA Béla

1998 Az egyéniség- és személyiségkutatás kibontakozása a néprajztudományban. In: Barna Gábor szerk. *Szentemberek – a vallásos élet szervező egyéniségei és jeles alakjai*. Szegedi Vallási Néprajzi Könyvtár 1. Szeged, 13-25.

JÓZSA László

1998 Kunszentmárton múlt századi szentembere: Ökrös József. In: Barna Gábor szerk. *Szentemberek – a vallásos élet szervező egyéniségei és jeles alakjai*. Szegedi Vallási Néprajzi Könyvtár 1. Szeged, 233-244.

SZLATKY Mária

1983 „Minden doktorságot csak ebből késértek ...” *Szemelvények orvosi kézikönyvekből*. Budapest.

TURCSÁNYI István

1973 A népi gyógyászat Kunszentmártonban. *Tiszazugi Füzetek 1. Kunszentmárton – Szolnok*, 76-85.

VAJKAI Aurél

1975 Egy kéziratos orvosló könyv. *Orvostörténeti Közlemények, Supplementum 7-8*. Budapest, 245-257.

A handwritten medical book from the 19th century and its writer

The article represents a handwritten medical book from the second half of the 19th century. Its source is perhaps a printed book from the previous century, but the paper does not analysis the manuscript itself. Rather it is dealing with the compiler himself. József Ökrös (1816–1893) was a weaver, one of the latest leader of the gild in Kunszentmárton (County Jász-Nagykun-Szolnok). He established a singing society (1845) and later the Living Rosary Confraternity (1851). At the same time he was an acknowledged writer of religious songs an leader of pilgrimages to Máriaradna. All of his activities show of the characteristics of so called „holy men”.

A kunszentmártoni kéziratos gyógyászati könyv Ökrös József hagyatékából

[1]²⁵

Bélled halléjár²⁶

Koplj egy ideig, és hanyat féküve nyomd fell mézel kend meg helyét, és apron tört alabastrom kövel jolbékéntvén, borba főtt rutta fünek leveleivel kösd be tartsd rajta egynéhány nap vagy ugyan elsőben nyomd fel, és egy pokott, egy dionyí ó háját öszve törvén kend meg aval ott ahol béled lejár, egy tsmo ruhával szorítod fel 24. óráig tartván, a kis gyermeknek is használ

Belső rész romlásáru²⁷

A mályvát föld meg, nád mézel egyelítve, régel délbe este azt egyed.

Bor ittall meguttálásáru

A Tengeri Nyulnak (ez légyen bak haférfinék akarod adni, hapedig aszonynak nyöstény) ved vérét meg szárazszván, és öszve törvén, borba ad ini

Böfögésrüll

A rozs virágott meg szedvén, abul anyit mint hat buza szem nyom akár amint vagyon akár törd ösze, és védbé, a' kolikáru, gyomor romlásru is ez a' virág hasznos és ditsiretes

Dagadásrull

Az Istenfa virág (abrotanum) öszve törtetvén ha dagat tagra köttetik el oszlatik, v: főképpen ha hi-deglelés miat tested valamely része megdagad, a' Tyuk ganéjt meleg vízbe ásztatva kösd a daganatra, v: öntsd neg foro vízel mezei székvirágját, kösd ra meg lágyitya.

Az égésrüll

Ez iránt jó mingyárt ami hivesit, azért az uti füvet vízbe ásztatván, anak levében tyuk tej fehérét kevervén, kend be gyénge toluval az éget részt, v: fehér lilliom gyökeret süsd még lenmag olajat eresztvén közibe köss bé velle.

[2]

haszárittani akarod, a' tölgyfa száraz héjált és, temint törd öszve meg szítálván, ösze egyelítvén hint-sed velle jó ez iránt a'szu liszt is.

Az égésben vallo fájdalom enyhítésére hasznos a' nyers kaposztának kifásart levébe az ilyen tagot keni. Az égés ha foró zsir, vagy foro víz által lött, jó mingyárt etzetes vízbe mártott ruhát rá borítani, ezután a felyeb említett porokat behinteni. Akár mely égésre az ó háját meg zuzván, és tejfelel ösze kevervén, még job ha tyuk tojás szikít tészél közibe; küllönösen tsak tentával is hasznos kenegetni.

²⁵ A szögletes zárójelbe tett számokkal a kézirat oldalszámati közlöm.

²⁶ Ugyanez a mesterszállási könyv elején is, de tartalmilag más szöveggel. Gulyás 1990. 343.

²⁷ A mesterszállási kéziratos könyvben is megvan, de más szöveggel. Gulyás 1990. 343.

Fagyott Tagokrull

Amég fagyott tagod részét kösd bé hideg kovászall, kiszija a fagyott, meg fagyot kezedet pedig vagy lábodat ásztasd hideg vízbe: Azon képen ha artzod meg fagy howal nedvesítsd és dörgöld, a' meleg víz nagyon árt a' hideg vét tagoknak ere vigyáz.

Fejed ha varas

Aprora tört timsott, temint, viaszat, és vajat öszve kevervén, és el olvasztván kenyed véle -

Hasznos Flastrom Minden Sebre

A Kattang koro füvet, Cicorium Sylvestre szapant, viaszat, diszno ál tsontjának velejétt véres hagymát, egér farkfüvet, egy arányu mértékben, mázos fazékban, parázshamuban 24 oráig szüntelen maragyon, a' fazék jobéfödve azután lészüirt zsirját, ruhára kenven kösd véle

[3]

Fog Fájásrull.

Mivel a' füleknek ereje a' fogaknak erejébe vagyon, azért ezt tseleked. veres hagymának kifatsart levét, terjékel öszve egyelítve botsád a' füledbe, vagy a fokhagymának, a' fokát meg tisztítván téd a fülbe. A fájdalom enyhítésére jo ezis, a' belind vagy is bolondíts fü és tárkony gyökerit törd ösze föld meg borban szádban vévén jomelegen tartsd fogadon; hirtelen ezis használ meleg tejet vagy meleg vizet tartsd szádban, v: a bodzafának belső zöld haját faragd lé édes tejbe meg főzvé, melegen tarsd a szádban. Ha féreg van a fogadban kánfort és aloét, vagy tsak egyiket is olvasz el égetborba gyopattal bele mártván dugd odvába meg ölli vagy. két vagy három szem borsot és kevés fokhagymát meg törvén bor etzetel keverd ösze és gypotba tévén ted fájos fogadra.

Forró betegsigrül

A Tüz helybül végy ki egy piz nyomo jo meg éget földet azt porá törvén, és Savanyu káposztta lévőben egyelítvén ad kétfér háromszor a' betegnek: - Hapedig nagy hösigben vagyunk a Mustár magot ösze törvén és tormát meg reszelvén tégy ezekhez kevés sot, és kovászt közé etzetel töltvén keverd ösze ruhára kenvé kösd két oldalára vagy láb ikráira. 24 ora mulva ha hojagot huz vágd el oloval, kend bé iros vajal a' helyét meg gyogyul.

Foro betegség ellen

Kerti vagy mezei mustár sinapi magot törd ösze etzetel egyelítve, kösd talpára azon Embernek aki e betegségben elméjében meg háborodott.

[4]

Fő Fájásrull

Reszeld vagy törd ösze az almát tyuk tojás székevél, és lágy soval, safrányozd meg és ruha között kösd be a' fejét, ha a beteg nem alhat salátát, fejer mákott, vagy eb szőlött törj ösze kösd fejére ugy hogy homlokát vak szemét is beérje. Hasonloképen nyers szapora füvet meg zuzván egyelítsd ösze savanyu kovászal és havagyon tégy hozá rozsa vizet és kösd melegen a' fejére.

Hanagy a' höség főfájáskor, nyers rutta füvet reszelt retket, lágy sott savanyu kovászt, erős etzetet, egyelíts ösze és kösd bévéle hamé szárad mingyár ujtsd, vagy fehér mákot fehér füzfa leveleit ösze szedvén tsinálj láb vizet, fejét és lábait mosogasd prüszentő porral a' nedvesig ki szivására jo élni. vagy fenyő magot rozsa kenyér belét erős etzetel törd ösze, és ruhára kenvén kösd homlokára. vagy rozmaring ollajjal találod a patikában kétfelüill kenyed vak szemeit nagyon segít

Náthárüll

Használ a' párolás, és füstölés. Gyantát temint fehér mákot ösze törvén, azal füstöld fejed éjelre, vagy Rozsa etzetet tsepegtes kis téglára, fejed orod szajad avalpárolyad, vagy Korpát kölest apro sot pörkölyenek ösze serpenyöbe, jo melegen két ruha köze kösd be fejedet. vagy régeb éhom égy borsonyi temint vagy kánfort nyelyen el, az az agy velöt, és gyomrot erositti. prüszentő port jo néha szivni, a végre a' tobákot, nád mézel egyelítsd ösze azt szijad

[5]

vagy a Major Anát porá törvén megszitalván tobák helyét szijad.

Hurottrull

Törd meg a jo édes répát szürd lé alevét és aba tégy mazola szözlött, vagy édes gyökeret vagy kék liliom gyökeret, enek is levét szürd le tégy belé böven mézet főzd meg jól ujonan este régel igyék abeteg belöle. vagy az édes gyökeret, örvény gyökeret és kék liliom gyökeret, égyenlő mértékben vévén meg törvén szitáld meg keverd tiszta mézbe és törd meg égy kevesé régel és este egyél belöle.

Külső képen kapán vagy tyuk hájatt törd ösze foghagymával tenyerét talpát tü (!) elöt kend véle melyét pedig apron tört fenyő magot meg szitálva tyuk hájal egyelitsd ösze aval kenyed.

Kis Gyerméknek főzd meg a' Nádmézet higan sült tyuk tojasban kevervén ad eni.

Hapedig Nagyon fojtogat, és a lélekzetet gátolya, A fenyő magot, kerti Seprűfűvel főzd meg tiszta vízbe tévén hozá nád vagy szín mézet égynehány nap éhomra arol igyál.

Hapedig régi köhögésed vagyon a' fokhagymát gerezdenkint meg tisztitván kenyér haj allat borba meg főzván arul igyáll meleg

avagy az örvény gyökeret ösze törvén tiszta szín mézet keverd ösze tört fa haját közé egyelitvén gyakorta azal élyl

A szék füvet Chamomilla vulgaris virágal égyüt főzd meg borba kivált éhomra igyad haporá töröd ezen füvet és vízbe bévészed tüdödöt tisztítja

[6]

Füll Fájásrull

Mely fülben lévő kelésnek mondatik jo Száraz dohány levelét borba ásztatni és azt rá kötni, azonban egy két tsép keserű mandola olajt ereszenek belle a fülbe

ha nagy hévségtül ered a' fájdalom a' nyers körös fát rakd a' tűzre, és amely leve a' végén kitepege széd üvegbe és tsepenkint erezd a fájdalmas fülbe, hameg érik vágasd ki vagy hameg fakad, ara a' fülére fekügyék. hogy joban kifolyhason a' rutság. tisztogasd, vagy ha egyéb nints, égy kevés éget timsot egyelits meleg borba eresz belé ez igen szárit.

Ha férgnek teremnek a' fülbe az ürömnek vagy földi epének kifatsart levét, vagy akár mely epét éget borba egyelitve ereszbelle meg ölli

Fülnek nehéz halásárul

A hangya tojást veres hagymávall törd ösze ruha által kifatsart levétt botsatsd füledben, vagy a halaszo Gémnek hájatt meg olvasztván, egy néhányszor eresztess füledben

Fül zugásrull

Vagy faolaj vagy Mandola, vagy borokamag vagy ruta olajat égy kevés Tehén vagy Tsuka epével ösze egyelitvén égy két tsepenként ereszd a' füledbe, vagy egy Tzipot melegen kétfelé metzfvén öntsd meg éget boral anak gözével párolyad füledet

[7]

Golyvárol v torok dagadásrull

Öt, vagy hat eleven tsigát mindenestül mozsárba ösze törvén mint a flastromott kösd réá minden 24 ora alat meg ujitván

Görtsrüll

Azon részt, vagy is tagott, melyet a Görts fog kenyed éget borall. és meleg ruhávall erősen dörgölyed, vagy ha nyakodat vagy derékadat előre vagy hátra huzta a görts főzd meg a szösös bogáts korénak Acanthium levelet és gyökerét vízben és igyad

Gyomor erőtlenségirüll

Ez a betegség a Tsömörlés, és étel nem kívánás égyüt járnak, enek orvoslását vagy felül hányo, vagy allul tisztító purgaton kél kezdeni, amint a szükség kívánja. közönsigésen jó ez iránt Rhebarbarum Fokszna mana, ezeket együt meg főzd keverd a' böv nyálnak ki tisztítására. hasznos a' felyül hányó orvoság (a Cal vitrioli), ezeket találod a' patikákban, vagy igyál lágy meleg vizet ujadat torkodba botsájtván, vagy retket tzéklát főzd meg vízben levét igyad felindítja, Ezután a gyomornak melegítésen hányd vízbe vagy borba a fodroméntát, fehér ürömöt, arol igyál. vagy égy kalán éget borba egyelitve eresz két három tsép terpetin olajt fahéj vizel magánosan is régel és este a' gyomor gyéngesigiben hasznos élni.

A fok hagyma is ditsirtetik egy két Gerezet végy tséndésen tartya a gyomrot

[8]

Ezek felett hasznosabban lehet az erőtlen gyomrot így segíteni, fehér ürmött fodor méntát, zsályát nyersen törd össze kevés bort tölvén hozzá Serpenyőbe melegítsd meg törött gyömbért egyelítvén hozzá, és ruhára rakván gyomrát kösd bé vélle.

Gyomor Fájásrul

Erül a' böls orvosok értelmesebben szolhatnak, az ilyen beteg tehát aloes, és mirhás éget boral, ha akarja meg nád mézelvén egy hétig vagy tovább is élyen este régel egy kalanal bevévén — Nagyon ditsiretes ez vagy szekfü virágát főzd meg folyó vízben kömény magot meg törvén tégy hozzá meg szürvén nádmezeld meg melegen azt igyad.

Hirtelen gyakran ezis használ a' fehér grétát Seretsen diot nádmézet törd aprora egy mogyoronyi fodor menta vízbe egyelítvén fájdalom idején vegye bé, vagy a' kerti petrezselmétt fodorméntával égetborba vagy vízbe forozd meg jomelegen kösd gyomrára

Hályogos Szémrül

A Für Madárnak háját ted üvegbe és a nap finyen olvaszd meg és egy tsépet botsás szémébe mind adig míg léhasítja utana egy tsép Aszony tejet eresztes bele
vagy a' kerti lohere fünek kinyomot levét ereszd a' szémre elveszti a hályogott.

[9]

Has rágásrul

Egy tyuk tojásnak haját gyengén meg igetvén és porá törvén, azon kepen fél szeretsen diot is ezen kétféle port akár fehér borban akár vízben véd bé

Hideg lelesrül

A közönsiges tsalánt fehér ürmöt, ruzát és füzfa leveleit egyenlő mértékben 24 óráig egy Jopohárnyi borba vagy pálinkába ásztatván, és levét lészürvén a' hideg lelés előtt idmeg – vagy ha gyomrod előre kitisztított a' Seretsen diott tűz előtt meg gyujtván és mingyárt kivévén azután törd össze és a hideg lelés előtt vízbe háromszor kalanba adbe.

ha mindénnap vagy harmadnap két vagy három kalan faolajat pohárba töltvén, ves belé tört sott két vagy három kés hegyen id meg. – vagy ami paraszt orvosság, hat vagy hét tsép terpentina olajat az időhöz képest ves egy krajtzár ára éget borba, vagy pálinkába – id meg a' hideg lelés előtt fél orával. Ha sérvésed vagy on azt orvosold elsöben Ha négyed napi, amely apro gelisztákat a' diszno válu alat is tallálhatz azokbul kettött vagy háromatt ves egy fél pohárnyi etzetbe meg higadván ad inya: próbát vagy kilentz szém borsott, ha idös az Ember, és kilentz szém rák szémet törd össze légyen mint a liszt, egy pohárba jo etzetett töltvén hideglelés elöt ad inya

[10]

Harmadnap hidegrül 1. felyül hánytato ital 2. egy jomarok szék füvet, és félanyi bárány vagy fehér ürmöt, főzd még erősen vízbe éhomra abul igyál – paraszt orvóságba ezis jo két vagy három kés hegyen ves lágý sott fél pohár faolajba, a' hideg elöt 2 orával idmeg. vagy még job. ha égy garas nyomó Spanyol viaszat aprora törvén tészelhoza. – Avagy egy krajtzár áru pálinkába botsás eröd szerint 6. vagy 7 tsep terpetin olajat hideglelés elöt védbé

Az epének, vagy is Sárga sárnak bőveb tisztullására, mindén nap kevés Rhebarbarumot akár porul, akár vízben lehet béveni, ezen haszonra főzd meg vízben a' fehér ürmöt földi epét éhomra gyakran azt igyad

A negyednap hideglelés legföb orvósága az ételben és italban vallo mértékletesig könnyü ettelékel valo éles jotslekszik aki minden hétbe egyszer evésre kiszitet példakál él, mert ezek a' testbul a' sárt fél ásztyák és kitakarityák, hasonló erejü orvóság az főzd meg a fehér ürmöt vízben, és azon vízben egy zatskoban foraly fél egy lott folia jenát, minden héten kitör a' hideglelés előtt keves Rhebarbarumot is lehet hozzá téní. Ditsirtetik ez is – hat garas Nyomo Nád mézet, négy garas nyomó gyömbért, két garas Nyomó kánfort össze törvén mikor a' hideg rád akar jöni két garas nyomo meleg vizel igyál meg — Jo ez is Egynéhány veres hagymának levét kifatsarván, még anyi faolajat egyelits közé azal kenégesd léppe táján

[11]

Ir minden sebre

A Timsott, szurkot főzd össze boldog Aszony méntájával. uti füvet egér farok füvet egyenlő mértékben össze vagdalgván viaszal bárány fagyuvál faolajal és diszno álzsirjával égyetembe főzd meg ruhán által kifatsarván kend ruhára — vagy égesd meg a' timsot meg törvén véle égyüt a' krifánt bűdös követ szinkot viaszal ó hajal és bárány fagyuvál egyenlő mértékben erősen főzd meg.

Kellésrüll

A len magott meg törvén, bodza és székfű virágot véle össze egyelitvén, és közé kevés szapant vakarván, édes tejbe főzd meg lágy melegen kend ruhára téd a' kelésre újra még melegítvén még kikifakad hapedig ki akarod fakasztani a len magot össze törvén, két tyuk tojás fehérével és fa olajal habard össze, kösd rá, vagy a' szurkott ó hájat, iros vajat olvaszd öszve meg higad kösd rá.

Köhögésrüll

A riskásátt lisztével égyüt vízbe meg fővén tégy hozzá iros vajat azután szürd által szítán anak levével ély, vagy a' kakuk füvet főzd meg vízbe mézbe egyelitve gyakran igyad.

Körömméregrüll

Ha dagadásul kinem ütt meg Szott tyuk tojás székébul békötven, avagy a' tsalán gyökeret törd össze borba meg főzvén, kösd ra meg fakasztza ha dagadásal vagyton, és nagyon fájdalmas, a' te[...].jéket olvaszd el jo éget borba és aba tiszta ruhát mártván kösd véle gyakran.

[12]

Köszvényrüll

Ezen nyavalya iránt hasznos az érvágás a' purgázió is hasznos, ezután jo a' keserü lapu gyökere ezt főzd meg borba melegen igya vagy a' földi epét pópa füvet fehér ürmött vagy tsak égyikét is erősen főzd meg tiszta vízbe minden nap éhomra igyál, vagy tégy safránt édes tejbe kenyér bélel főzd meg és 2 vagy 3 tyuk tojás székével főzd össze jomelegen ruhára kenvén, a' fájdalmas részt kösd bevele azonkép hasznos a tejbe jomeg főzöt fehér mályva gyökér — továbbá hatüzes a fájdalom: a' béka lentsét szekfü virágal, és egy kevés árpa lisztel tejbe főzd össze jomelegen kösd rá Avagy a' tino vagy borju lábakat össze vagdalgván, főzd meg erősen vízbe, és a' zsirját szid lé égy edinybe, tölts anyi éget bort hozzá lágy sot is tévén belé gyenge toluval gyakran kenyed véle; vagy így Jófele Sáfránt ásztas éget borba, ves belé kánfort forald fel azal kenyed, és dohány levelet meg főzvén azal kösed — avagy a' fájos tag ha tsomokázik, használ az éret sajt régi sodar zsiralvagy lével főzd össze mint a' pépét és ruhára kenvén kösd véle, vagy a' füzfának őszel elhulot leveleibül kiszitet fördöbe fürögy ásztas lábadat. avagy Sot és kormot tyuk tojás fehérével össze habarván, ruhára kenvén midön a' nyavalya kezdődik kösd rá

Lélekzetet hanehezen veszel

A Farkas alma füvet vagy gyökerét törd össze közibe mézet tévén, égyüt vízbe megfőzvén igyad. v: törd porá a' bűdös követ égyelitsd össze szín mézel abul egy kés hegyen régel este végy

[13]

vagy égyéb tagodat a' Suly kihánya kádba, vagy egy hordoba felső ruhádat letévén, üly széketkére, felyül minden mit jobé takarván, egyszer egyszer anyi tzinobert találod a' patikában mint égy árpa szém tiszta tserépbe, vesd eleven szénre mindén nap legfélyeb kéthétig régel és este azal párolyad magadatt azon idő alatt pedig minden némü sos eledelt távoztas, kényered léhet a' molnár pogátása.

Gyógyítása Sünek

A kerti lóherét Trifolium adorum főzd meg borba keverj mézet közé poharanként azt igyad. Sü tubák misider a patikából

Száj Fájásrüll.

Amenyi etzetet, anyi vizet töltvén össze zsályával, és bodza virágal égyüt főzd meg, kevés égetet timsot tévén közé lágy melegen azon lévben gyakorta mosogasd, vagy a' kék lilomnak és farkas alma fünek gyökereit főzd meg etzetbe mosogasd véllé, vagy a' kakuk füvet borba kenyérhaj alat főzd meg melegen ved szádba. avar öblögesd

Száraz betegségből

Egynéhány tsigát meg mosván, rakd mézes uj fazékba és midön akényeret a' kementzébül kiszédik tédbé midön meg szárad törd apro porá, egynehány nap régel este egy kés hegyen akár vízbe akár porul végy be azalat a' diszno hus etzetes ugy bor pálinkát

[14]

és más Sertő ételtől italtul ojad magad. a' tekenyös békát hamég száraztold meg törd szinte használ. vagy Terpetin olajat sotalan iros vajal ösze egyelítvén régel este egy késhegynit bévényi. Javasoltatik tavaszkor a' ketske téjjel zsengitzével, vagy Savoval valo állás, avagy föld meg vízbe az örviny gyökere, meg higadván néhány nap azon vizet igyad —

Szédülésről

Rozmaring leveleire töltés foró vizet és azt igyad melegen

Szélüttésről

Majoranna fűből kiszitet földöbe a' beteg főrgyön, vagy Tzitrom vagy is méh füvet borba meg kel főzni, és aval kötözni a' tagokat, fő fájosok kösék a' füvet fejékre.

Szémfájásról

Igen használ és tisztitya a Szémet a' galamb meleg vére, ha tsepenként belé botsájtod, a' tiszta fehér bor is kevés nád mézel egyelítve szépen tisztítja a' Szémet — Akár öregnek akár gyermeknek szémei tsipáznak tiszta gyapatot tégy rá éjelre a' rutságot fel szija — vagy a Mény hálnak máját égy üvegbe bészárván téd a napfnyre, és amely levét ereszt, azal kenégesd szémeidet.

[15]

Torok Dagadásról

A Fetske fészgett, és lenmagot ösze törvén édes tejbe föld meg tégy Sáfránt is hozzá melegen kösd réá.

Torok Fájásról

Jo először belső tisztító orvoslással élni hanagy a' fájdalom, föld meg Sáfrányos tejbe a' fehér mályva gyökerét ruhára kenven kösd béle melegen vagy faragj egy darab szapant egy ösze marok lenmagal. hány Sáfrányos tejbe föld ösze mint apép kösed, vagy a' labad kaptzáját melegen kösd rá, ha súlyosab a' fájás mézett tojás fehérét keverd ösze böven pok hálloval, ruhára kenven kösd rá, ez a' torok gyékrül is jó: Belső képen pedig így orvosoljad; egy marok korpát, egy kalán mézet bodza virágot felforláván. midön meg higad lágy melegen azal gargarizáld, vagy pedig timsos vízbe olvasztván azal mosad. de a nyalát kipökvén: vagy veres tészla levét még reszelvén kifatsarván aval garizáld — vagy egy meszel bor etzetet és anyi vizet. és kevés keminyitött meg törvén tégy bele füget és forald fel melegen azal garizáld torkodat. hasziünik a fájdalom föld ösze az isopot utti füvet, és árpakását, tiszta ruhán átszürvén, mézet is tégy bele azal mosa torkátt. hapedig meg fakad föld ösze az árpa kását anak levében mézet tévén azal öblítsd torkodat

[16]

Ha anagy hévség miat Nyelve meg szarad vagy meg feketedik, laposan szely kövér szalonát azt tartsa rajta, az ilyen beteg vigyázon ara hogy Szélen néjárjon korpa tziherét hörpölyésen borkövel meg savanyított vizet igyék, leveise is savanyu lehet. — vagy az árva tsalánt foró vízel meg öntvén ruha között kösd rá, vagy a' len magot meg törvén iros vajba meg rántván kösd bé véle

Tsont Törésről

A Kutya tsontott ösze törvén Mosárba és meg szítálván azon porul hintsbe és felyul viaszos vászonymal kösd bé. 3 nap maragyon rajta. vagy fekete nadály fünek gyökerét pép formára föld meg és kösd a' törésre.

Tsömörrel

Ezen nyavalya elen használ amit a' Gyomor erőtlenségiről irtam Deföképen javasoltatik a' Fehér üröm kinyomott sűrű levét inya, hideglelés elen borba meg főzni is hasznos

Tsuklásról

Enek meg Szüntetésére rágy keminy magot vagy tartoztasd meg a' lélekzetet egy ideig azután azt mint meleg párárt nyeld el tégy ugy néhányszor meg szünik vagy tars hideg vizet szádba, vagy Nyakára

hideg vézes ruhát tégyének. használ néha ha hideg vazel meg öntöd úgy hogy meg ijedjen. vagy a' bis almát erősen főzd meg vízbe kanálal azt égye

[17]

vagy Mikor észre nem vészi rángasd meg a' haját hogy meg ijedgyen: vagy elkiszitot borköből, amenyit háromszor kés hegyen felvéhetsz vesd egy pohár vízbe az midőn meg iszod igyál rá két vagy három kanál etzetet. vagy Kakuk füvet Serpillum kösd gyomrodra vagy arrull igyáll.

Tüdő rothadásrol

A Tormát meg reszelvén, és tiszta szín mézel ösze egyelitvén, éhomra anyit mint egy kis dio végy bé –
Varol akár holvan

A Szurkot bárány fagyut és viaszat etzetbe tüznél olvaszd ösze azal kend.

Vér hasrul

Ít fő orvoság mely a' rosz Nedvesiget tisztya és allá hajtya. a' Rhebarbarum. ezt porkold meg tüzön vagdald aprora egy éjel veres borbá ásztasd kifatsarva levét azt igyad: ittala légyen tüzes vasat néhányszor üs Savoba vagy korpa tizerébe azt igya – Legjob ez vévén vagy három marok lisztet 4 vagy 5 apro tört Seretsen dió, és anyi tyuk tojás Székét. gyurd ösze pogátsának süsd meg akár magaba akár édes tejbe azt égye este régel vagy főzd meg a' lentsét anak levét igyad hogy a' bélnek sebe gyógyuljon. egy lo[...] terpetin olajt egy tyuktojás Székével egyell[...] ösze árpából főt vazel ereszd fel meg m[...]zelvén minden régel este egy poháryit

[18]

Hasonloképen ezis jó egy farka pokhálóat tyuktojás fehirivel ránts meg faolajal egy serpenyöbe jomelegen kösd bévele köldöke táján. vagy a fekete retket meg reszelvén gyurd ösze szapanal és mézell. kösd köldökére harmadnapig: vagy Szárazd meg a' portz füvet és égesd meg azalabastrom követ eketött aprora törvén etzetbe ad inya – vagy a megýfa gombátt meg szárazstván törd ösze pálinkába egy kés hegynit végy bé. v. égy szeretsen diot gyengén éges meg porá törvén faolajba étzer egyik felét másor másikat véd vagy törj pora anyi Spanyol viaszat menyí égy lat harmad része pálinkába ad inya gyakran elhet vele.

Vér köpésrüll

Igen jó hasznos ereje vagyon a közönséges tsalán levélnek ezt főzd meg utti füvet együt mézel eresztvén annak levében régel éhomra arol igyál

főzd meg az utti füvet tévén kevés etzetet hozá mártsd ruhát belé lágy melegen téd vékonyára a melyrül a' mája fekszik v: A tört gyömbért és kevés mézet etzetbe kevervén menyí égy dio hajba fér ad inya

Vér vágás után meg álitása

Tiszta ruhát meleg borbá mártván kösd rá mosogad véle: vagy az egér fark füvet ó hájal törd ösze kösd vélle ez a' sebet is gyógyitya

[19]

nyavalyálya elhatalmazott, huszonegy óráig meg tartoztatya az Embert minden pestises és más ragado Nyavalyátul foro és hidedleléstül, igen emiszti a gyomorban lévő, jó emlékézetetéd

Az ijedésben főkep a' Gyermekek ha el ál a' szava vagy szive el nyomul, fel ébreszti, és vidamitya De ezel Hectiens. Száraz betegsigben levő ne éllyen.

Pestisrüll

Ami a Pestisnek orvoslását illeti, mivel enek döge a levegő égben van, Jo ez elen Aszu ürömel zsályával rozmaringal angelika gyökérel vagy fenyő magal az házat este régel füstölni.

A pestises idő az ételbe italba Nagy mértékletesiget kíván: Jo az etzetes és mézes étek, a' tztitrom hasznos Gyümöltjsa az Űrmos örviny gyükeres és zsályás ittall az olyan beteg egy borsonyi kánfort este régel nyelyen el. Izadás által is lehet a' nedvesiget a' testből kihajtani. Aki a nyavalyába eset első nap aluni ötet néhagyák terhes mundiát nétegyen mely által izadást kapjon. A pestis kezdete meg ösmértetik a fő fájástul, az Angyal fünek gyükerét ásztasd égy éjel etzetbe és azt régel és este igya vagy Sz: László füvét főzd meg etzetbe és aztigya.

ismét a' fekete retket két felé vágván kösd a' két talpára had szija a' szivirü léfelé a' nedvesiget és gyakor törölgesd.

[20]

A kis Gyermekről

Néha a' Gyermek ijedezt álomban. Mert a gyomrában lévő keserű tej a' velőt érdekli agy néki szín mézet hogy nyalogasa, és a' gyomorba lévő keserűt allá hajtja.

Az álmatlanság is nagy baj a' Gyermekeknek. Jo ez elen a' fehér mákot lágyan törd meg keverd ösze tsets tejel és tyuk tojás székével ruhára kenven kösd feje lágýár vagy két vak szemére, lábait pedig lud zsiral tűz elöt kend

A gyermek tagjai hamég merevédnek zsályával ösze tört lud zsiral kenyed háta girintzit végig és egyeb tagjait tűz elött. a' Napra forgo virágot mindenestül föld meg vízbe azal fűrszed.

Az otvar havan a kisdeden hamáryában nem kél gyógyítani hogy had egye kimagát. azután tégy szín mézet lágy meleg vízbe azal mosogás, vagy a bűdöskövet borba föld meg jól azal mosad. ahol kisebesedik a' temjint aprora törven aval hintsed hamég fakadik van a' testén a' lentsét meg hánzot almával föld ösze törd meg szítán által ereszt közé fa olajt és azal kenegesd.

Mikor fogai keszdenek fakadni a Gyeréknek észre véheted ha szájába kapdos nem kél várni hogy akin elérje. hanem inyét gyakorta kel dörgölni sotalan vaját véven ujadra hasznos a végre a' nyul agy veleje, vagy a kakas taréjának vére.

Hatorka fáj kenegesd iros vajal egy néki nád vagy szín mézet hogy nyalogasa,

Néha az hurot is vesztéget kisded akar a' sotalan iros vaját és Sáfránt ösze egyelitven kenyed vele melyét, talpait is vagy lud hájal hogy könyeiben véhesen lélekzetet.

[21]

A Fő Fájsrúl

Sokféle képen érezhet valaki belől a' főben kedvetlen érzeményeket fájhat valakinek egész feje, és nem régtől fogva, fájhat másnak félété, nagyon és régolta; más azon az egész főben talán tsak egy kisded helyen érzi, mintha szagal lugattatnék, máskor mág nem a' fött hanem a' pofákat, a' vak szemek környékét késérti valami hoszás fájdalom, mely enged ugyan közben de egészen nehezen mulik és jóléhet elég keményeb külső nyomás sem nevelheti, még is majd minden legkiseb mozdulás éleszti

Ókai A főnek vala születet vagy idővel akármi okbul okozot hibáján kívül a' fő fájásnak főbb gerjesztő okai; a' szokot vér folyásoknak fen akadása az elmulasztot ér vágások szoval a vér bövsége meg gyülése. Azután a' meggyült náthás taknyos tsipőség a' főben vagy a' más honnét áttetett orbántos Sülyös rühes materia

[22]

mely sokszor az oktalan orvoslatal visza veretik. vagy az első útakban akármi meg romlot iszap. A szemek betegségei; az odvas romlot fog, az arany ér, az ólom és egyéb értzes gözők, a májnak lépnek, vagy más has tagnak dugulásai, a' meg hűtés, vagy fölötte nagy mégmelegedés, a geliszták, és a lépes, nádra görtsös személyeknél az elgyengülés –

a Orvoslása Kiknél a megsokasodot vér, a' szokot uton kinem ürödik, visza marad, kik a' sok hevitő, 's részegítő italokban telhetetlenek, mind ezeknél közönséges vendég a' gyuladékos forró indulatu fő fájás A kézen, vagy lábón téendő érvágás, a' vakszemeken, és fültőben a' piotzajás, és nyakszirt a köyölözés, azután a' langyos láb ferdők, és a' sok hivesítő salitromos italok lésznek a' leg alkalmasab orvóságok, a' bodza virág más gyénge izasztokkal vésznek erőt rajta

[23]

Fog Fájsrúl

A fogfájás minden személy valogatás nélkül akár mikor, demég is leg inkább tavaszkor, és a nedves hideg őszkor dühösködhethet, mások elöt a' nádra görtsösöket, a' viselőseket, a' dajkákat, és azokat gyakorolja kik ki tudja mi kárhozatos porokkal kefékkel, és fog piszkálokkal fogokat tisztítják, és az által a' fogakat ama kemény máztól, mely őket a' sokféle csipős étketűl, italoktól, és a' levegőnek változozó visozntagságaitul oja, meg fosztyák

Kezde a fog sokaknál szokos tsak lasan, türethető fájással kezd sajogni, holot még másoknál hirtelen nyíl gyanánt ütöközik belé a' fájás; néha a' fájdalom ki áll kevés időre máskor meg szüntelen dühösködik, és majd utolsó kétségbe ejti a' beteget.

Órvoslása Némely értetlen Bobrbélyok, a' nélkül, hogy a' fog fájásnak okát, tulajdonságát, és a betegnek többi állapotját vizsgálják, 's keresnék, egyszeribe a' fájo fogat el huzzák.

[24]

huzzák, — mely oktalan cselekedetekkel nem elég hogy a' beteget egy az alkalmas beszédre és evésre szükséges eszköztül meg fosztyák, sokszor még szörnyü kétséges következesekbe is döntik. — A jozanab eszüek mindenkor a' gerjesztö okon 's enek meg rontásaban serénykednek.

Azért ha azt halyák a' betegtül hogy egész éjszakát nyughatatlan virasztással tölt, és hogy a' fogak épek, ha tapasztalni hogy a' beteg nints hideg lelés nélkül akkor nem a' fog elhuzásával, hanem a' nyak szirt rakandó köpülyökrül, az áll kaptzának, és inynek piotzáztatásával gondoskodjanak, — Ezek meg lévén, fejr málvát téjbe főzve tartasanak a' betegel langyosan a' szájban, és kösönek kívül lágyító kötéseket réája. a lágyító all lövések. és a' láb ásztatások is nagyot szoktak könyebiteni, tsak belül is a' salitromos, hévesítő s lágyito italok szorgalmatosan adassanak.

Ha a' közönséges süly a gerjesztöje, akkor az inyt kel meg erosit

[25]

teni, és frisiteni. jo ekkor napjában töbször az iny tzitrom lévben, vagy kanál levelü fü spiritusban mártot spongyiával gyöngén meg dörgölgetni s meg mosni: jó a' zsálya viz timsóval. jó a' rozsa herbaté mézzel és a' peruviai fahéj Nr. 79.

A tiszta fogakat meg tartya az éget kenyér haj solyával, ha porá török leg job regelenként a' szajt tiszta vizzel jól ki öblögetni, s utánna tiszta ruhával le törülni. kiknek pedig már meg fogta fogait az a kö forma materia. finom peruviai fa héj poral naponként etzer s fogak tisztitasanak

Valamint sokaknál a' gondatlanság rontya meg a' fogakat, úgy töbek az igen is nagy szorgalommal s rossz szokással rongálják meg azokat a többféle savanyu. fanyar, tsipös és éles fog pizskálókai, a' férfiak az erős rövid szártul szokot dohányzásal. Ezekre meg sárgulnak s ki töredeznek a' fogak, késöbre meg avasodnak, meg fenésednek tsuda e' ha azután fájnak

Az olyan

[26]

Az olyan üres töröt meg avasodot fogat, már közönsigesen csak elszokták húzatni. pedig roszul, mert átalýában, ha üres is a' fog még hasznát léhét veni, töbnyire más belsö ok gerjeszti a' fájást, ami mert a' fájdalomt indito ok anak utána alkalmasagot nyer a' töbiek veszedelmére, azokat kezdi rongálni. — Tsak akkor kel az advas fogat elhuzatni, mikor már többé nem haszonvéhető, és sok alkalmatlanságot szerez.

Vanak az ilyen fog fájás eleni sokféle enyhítő, és a' fájdalomt egy időre meg szüntető szerek Nr 80.–81. de leg bátorságosab segítség a' meg égetés, mely által az érzö in elhal, és a' fog töbé nem fáj.

Életrend A fog fájás alat a' beteg nem igen eszik, mindazon által amit enék is olyan legyen, hogy a' gerjesztö okot ne ingerelye, és ekép a' fájást gyarapítsa –

[27]

Receptek

nr 78	Nr78
Végy két lat éget kenyér haját anyi sálya port, hat konting finom peruviai fahéj port, egy kötiny mirhát. fel kötiny timsot, és anyi Seretsen diot; tsinály finom port belölök. ed fog pomak.	R: Cort pan ust. pkiv. Salv. az. Une. un. – Cort. per alkoh. dr. Set. mirrh elect. dr. un. alum. rup. nuc. mosch. aa. dr. sam m. f. pulv. dentrific.

N 80. Végý. két grán opiumot anyi kánfort, egy tsep székfű olajt, tsinály mirha eszentiával három pilulát, téd a' fájó fogadba egyenként	Nr. 80. R: Opü. pur. Camphor. aa. gr. duo. ol Caryophill. gutt. un. Essent mirrh. g. s. f. inde. pillul Nro. tsas adpliaentur.
Nro 81 Végý két kötiny fájdalmat enyhítö Tinturát, tiz tsep székfű olajt, ted pamukkal az avos fogba.	N. 81. R: Tinctur. anod. de. duos ol Caryophill gutt decem m. adpl. cum gossypio.
Nr. 79 Végý Négy lat gyomor Elixirt, adgy be napjában háromszor fél kanállal tiszta vízbe vagy jo ó borban –	N 79 R. Elix. Stom! temp. Unc. duat. d. ter. de. dic 1/2 eschl cum aqua. vel vins

[28]

Tüdö Rothadásrul

Hakinek tüdeiben fekély vagyon mely miat az egész test elsovrad elfogy, aról az álitatik, hogy tüdei vesznek, hogy tüdő rothadásba sinlodik

Okai Tarthatnak a' tudö rothadástul a hoszu nyakuak, a keskeny és lapos melyüek, és mind azok kik a' vér köpésre hajlandok. fen akadása az elmulasztot ér vágásnak az olys erőszak, mely által a' tüdök meg sörtödnek, a' keményeb hurot kiabálás, éneklés sebes szaladás más illetén eroltetések, azután a' nagyon sos, és nagyon fü szerszámos étkek, és részegits italok A tüdő fekélyek, a' hurot, melyet a' beteg mint mulandó tsekélységet meg vetvén, nem gyógyítat, hanem saját esze szerint, egy két pohár jo erős ó bor után varja naprul napra jobbulását: holot az illetén hevítő italokkal inkább halmozza maga elen a' nehézségeket, a' tüdök meg eresednek, és sebes lépéssel romlanak.

[29]

Orvoslása Származék a tüdő rothadás akár vér köpésbül akar hurotbul. leg alkalmasab. az erősítőkel a' keresztfü gyökérel. az Islandiai mohával a peruviai fahéj. az atzélós vizekel. a' természetes balzamakol. az orvoslást folytatni s befejezni. ezek a' genyetseges materia ki eregetődik. a' tüdök egyre tisztulnak, s gyógyulnak

Im a' legrövideb és leg egyszerűb órvólása a nem régi tüdő rothadásnak, a' keményeb történetek közül a' szünetlen köhögés, és nyugtalanság, a' szer felet vallo izadás, és olvasztó bél ménés a' jelesebek.

Az izadást a Sályá tartoztatja a' köhögést a' nyugtalanságot a' bélmenést az opium. a' peruviai fahéj. és a' balsamos all lövellések mérséklík

továba a' rendes élet és az ételben itelban valo mértékleteség, könnyü étkekkel valo élés a' tejes étkek. a bor és atöbi részegítő italok mind anyi mérgek —

[30]

Gyomor Fájásrul!

Igaz hogy az a' rágás forma fájdalom és gyötrö össze húzódás, melyet a' beteg a' kard forma portzogó alat a' szív vermetskében érez. Gyomor fájásnak neveztetik. – leg főb az elveszet étel kívánás, a' gyomor émelgés a' tsuklás. a' nyas. étel folyás a' gyomor görts a' gyomor pufadás, az émelgés és okádás. a' köldök tsömör, és gyuladás

Okai A gyomorban, és belekben meg gyült savanyú, vagy rothat indulatu úndokságok, a' gyomor lévnek és epének meg vesztégetése, a' mértéktelen evés és ivás kívált a' sok zsiros és olajos étkek, a' sok részegítő italok, a' szelek, a' gyomornak szer felet való izgatosaga az el akat arany ér, a' keményeb has menések, a' sok álom, a' heverö tunya élet.

Kezdetre A betegnek izgathatóságából és a' gerjesztő okokból vagy az hogy a' gyomor fájás hol hideg leléssel, hol a' nélkül kezdődik, előre bótát tőrhető nehézségeket bőfőgést, émelgést, korgásokat, és tőb e' féle alkalmatlanságokat. —

[31]

Öröslása. Ezt az állapotot meg gyógyitya az előre bótájtót okádtató azután ha az undokság savanyu indulatú, a savanyuság ellen valo szerek a' rákszem, a' tsiga por, s.t. melyeket a' környüllálláshoz alkal-mazva hol rabarbarával, hol pedig mirolalán gyümöltsel kel egybe kötő N. 132. 133. Azután pedig élyen jo ideig az Üröm Esentiával a' gyomor Elixirel. vagy más illyen keserű szerekel. Nagy hasznára javasoltatik az illyenek régél és este. egy pohár frís viz is.

Ha jól ki okádtatta magát a' beteg a vagy has menés jöt réá. és egy ideig az ételtől magát meg tartoztatya. néha magátul is elál. s meg gyogyul az illyen gyomor fájás: külömben ha a' beteg az ételt utálya, ha a' gyomor egyre femmeg és erőlködik, tüstint okádtatot kel adni, melyre ha a' gyomor fájás mégsem még sem tsilapszik Tzitrom lévből, bór köbül, és bodza virágbul rendelt herbatával, vagy más könnyű has hajtkkal L. N. 32. kélene a' tőkéletes meg gyogyítás eszközteni tsupán a' manna nem ide való —

Leg

[32]

Leg gyakrab az epés, vagy az epéhez hasonló iszaptul keletkezet gyomor fájás. Ez sokszor okádásal kezdődik, és amit ki okád a' beteg az zöld sárga. a' beteg elkedvetlenedik az ereje étzere elesik, és az élet ér verés gyéngé, és siető: a gyomor körül olly szörnyű a' fájdalom hogy még a leg kényeseb tapin-tást is nehezteli, E miat a' gyöttrő fájdalom és hánykodások miat tsalodnak meg a' vigyazatlanok, sok-szor: gyomor gyuladásnak tartván, holot a' sárgán vagy zölden bé hártýasodot nyelv és a' gyomor gyuladás eloszthatatlan jeleninek hiányosága elégsegésen meg külömböztetik —

Meg valosodik it ama régi köz mondás. Az okádást, okádásal kel örövsólni, tú.i: ha okádik vagy erőlködik, a' beteg, okádtatival kel segiteni, ha tsak az epés iszap felete szivos nem volna. amikor a' sok hasznu soval, bor kövel, vagy más közép soval kéllene ezt előb fel oldani, 's utánna okádtatival ki takarítani. — végképen a' keserű

[33]

szerekel: az ürömel, a keserű gyökérel, a' quasiai fa héjal. s.t. kél a' gyomrot még erősiteni Lasd a' köhögésrül N: 96.–97.–98.

A gyomor puffadás vagy is a szél gyomor fájás, a' puffasztó, kemény és nehéz emésztő étkekből, és a' felibe meg forot italoktul, a' sok nyers gyümöltstül, szölötiul és mustul szérmazik, ezek a' gyomort néha anyira fel puffasztýák hogy felülül egészen bészáratik —

Eben az állapotban az all lövöséken kívül szükségések a' vékonyito és a' szeleket indito szerek, a' rutábul, méhfübul, kakuk fübul édes kömény gyükérbül, székfű virágbul rendelt herbaték — a' Höffman értzes tsepei. A sükeres materát pedig el oszlatját, és alul a' testbül ki hajtyák a' középsok N. 134.

Élet rénd A gyomfájásban keveset és könnyen emészthető étkeket égyék kire a zép tojáshoz hasonló bőfőgések ereszkédnek. Az savanyú, étkekekkel és italokal élyen — külöösen az illyen azonkivül is az efféle savanyukat ohajtya.

[34]

Receptek

Nr 132.	N 132.
Vég egy lat rák szémet két kötény rabarbarát tsinály port, és agy bé régél és este egy kevés kanálal s igyék rá egy findtsa székfű vi: herbatát	R: Lap. Cancror. Unc.sem. Rh. elect. dr. duat. m. fi. pul. d. mana et vesp. un. cochl. Coffeac. supertibendo. vat. cul. infus f. Chamom.

<p>N. 133 Végý Husz grán rák szémet tizenöt grán mirobolán gyümölsöt, tsinály port. ad be régel és este égyet igyik ra egy findtsa székfű virág herbatát.</p>	<p>N 133 R. lap. Concr. ser. un. mirobol. Citr. gr. quimdec. m. f. pulv. d. mana. et vesp. pulv. un. superbibendo. vascul. infus f. Chamom.</p>
<p>N. 96 Végý másfél marék ezerjo füvet, anyi pápa fü levelet, egy marék szélfű virágot, vagdald ösze herbaténak</p>	<p>N. 96. R. Summit. Cent. min. fol. card. bened aa: man. un. sem. f. Cham. man. un. c. m. d. spec. p. The.</p>
<p>N 97. Végý négy lat gyomor Elikszirt adgy bé napjában 3 szor fél vagy egy kanállal tiszta vízben, vagy jó ó borban</p>	<p>N 97. R. Elix. stom. temp. unc. duat. d. terde die 1/2. v. uns. eschl. cum. aqua. vel generoso vino</p>
<p>N 98 Végý Három lat ürom Essentiát adgy be napjában 3 szor 4 szer husz tsepekből 60 ig kevés tiszta vízbe vagy jo ó borban</p>	<p>N 98. R. Essent. absinth. Comp. unc. un. sem. d. ter 4. ter de die a quttis viginti. usq. sexaqinta cum aqua. vel generoso vino.</p>

[35]

Köhögésről

A köhögés a' levegőnek a' tüdőkből a' száján eset erőszakos hangos kitaszítása, vagy is az a' beteges állapot – melyben valaki a' levegőt valami erőszakkal beszívja, és azután az ágyék hátyának, a' mely és has inashusoknak görtsős öszve vonodására meg erőszakosan a' tüdőkből a' száján mintegy ki lövi köhögésnek nevezetik

Ókai Mások előtt hajlandobbak a' köhögésre a' tzipo hátznak, kiknek tüdejek a' gyakrab mely béli betegségektől elgyengültek, vagy más olyan fogyatkozás benek vissza maradt. Azután a' sűtők, az üveg bányások a' kovácsok lakatosok, és átalýában mind azok, kik tüzel báno mestersíget folytatnak. hol a' tűznek hevétől a' füstől, és az erősebb gőzöktől a' tüdők a' torokal ki száradnak, és a' levegőnek erőszakos hangos kilövelésére ingerlik – A tisztátalan levegő is tsinál köhögést. de talán a' pálinkátul, és atöbi erős részegítő italoktul nálunk köhögést tapasztalni gyakrab.

[36]

Órvoslása Ha a' vérnek bövsige vagy gyuladékos indulatya támasztja a' köhögést. természetes, hogy a' láb feredők, a' lágyito langyos Salitomos italok, a' könnyű zöltsígek, a' minden féle hús. és egyéb nagyon tapláló élelmektől, és hevitő, s részegítő italoktul való meg tartoztatás lesznek az orvoságok. Kelesék a' eret is nyitni, azt a' betegnek természetéből s erejéből. a' böv vérüsígből, a' fen akadt hó szám, avagy ér, vagy szokásban volt ór vér folyásbul. és a' melynek nehézségéből, a' rövid nehéz lélek vételből kel meg itilni –

Iten leg először is a' gyomorbul és belekből kel a' taknyot kitakarítani, azután kél ama taknyot felvagdálós, és ki takarító szerekel a' tüdöket meg szabadítani. A gyomorbul és belekből kitakarítva a' közép soval, és rabarbarás tzikoria gyűtetel a' Rabarbara tintura vagy pór – hapedig a' köhögés a' gyomorbul ered, hasznos a' keserű szerekel és cseppekkel, a' beteget jo ideig éltetni Lásd Gomor fájás N.r. 96.–97.–98.

[37]

Ha a' köhögés a' beleknek, vagy más a' hasa üregben helyheztetett tagnak dugulásából, s felpuffadásából támad has köhögés a' neve.

A has köhögést meg ismérhetni a' dugult, s fel puffat tagoknak vagy beleknek, melyekre a' tapintással is rá találhatni, természetes következtetéseiből. – Azután az ilyen köhögés kezdetén töbnyire száraz, tsak későbbre. minek utánna már töb hónapokig, talán esztendőig tartott, vet ki valamit a' beteg azért, hogy a' sok köhögéssel a' tüdők elgyengültenek, 's ellankadnak.

Ez a' köhögés akkor marad el minek utánna a' dűgűlások, s puffadások meg gyógyulnak; tehát nem a' köhögést, hanem a' dűgűlásokat a' puffadásokat kel gyógyítani, valamint amikor a' köhögés az ágyék hártjának, vagy más szomszéd tagnak gyuladására következik, akkor is nem a' köhögést, hanem a' gyuladást kel letsendesíteni, tsendesedjék le mulyék ez el. azonal enged, és szűnik a' köhögés is

[38]

Élet rend. A sok gyászos esetekről melyekben a' beteg a' sok fű szerszámos étkekel, és hevítő italokkal egyaránt izgatták a' tüdöket – hogy végre elsorvadtak. s a nyomorultak elvesztek – meg győződhetünk hogy az erőségű köhögésben a' gyöngé nem nagyon tápláló levek. a' különbéle könnyű zöldségek, a' még főtt aszú gyümölcs, s töb ilyenek fognak jot tenni: – itallul a' főt árpa víz aszu megyel. és etzetes mézzel. – Elemben a' gyöngeségű köhögés az ó bort vizelel egyeledve. és az étkeket kevesé fűszerszámozva ohajtya

Továbbá őrizkedjék a' beteg a' hideg, nedves levegőtől, tartsa magát mértékletes melegben s keresse a' meleg tiszta levegőt kimélye magát az erősebb kézi munkától, sebesebb mozgásoktól. énekléstől, és más akármilyen erőszakosab. vagy gyorsab. erőlködésektől

[39]

Mely víz korságrul

Valami vizes nedvesígnék a' mely üregben törtint össze gyűlése – mely víz korságnak hivattatik. különbözteti magát az ot meg gyűlt genyetsigtől az alatomos, emésztő hideglelés és a' pofák pirosodása által és hogy a' beteg gényetseget köp. A fuladásban az alsó szem héjak és a' tőkzatskó nem dagadnak fel nem is halani a' melyben lotsogást. feketik is leg láb ostrómon kívül mindenkép a' fuladozó

Okai. Leg könyeben bele esnek azok, kik egész testben erősen izadnak, hirtelen meg hűtéssel az izadást egyszeribe visszaverik vagy kik oldal nyilalást, tüdő gyuladást, bélgyuladást fuladásokat hoszas meg rögzöt hurotokat, vagy más hasonló mely nyavalyakat állottak ki. kiket a' rázo hideg tovább nyavalygatót, vagy valóságos tolvaj hidegben szenvednek.

Orvoslása Amely víz korságban a' has hajtók. és a' vizeltetők segitenek, melyek hogy hasznaljanak

[40]

szükséges a' gyöngéb has hajtók közül a mana, a' savanyu pálma gyümöls. a' senna levelek, a' középsok akkor választatnak a' víz korság száradásokban, mikor az erősebb has hajtókat testének ártalmas felzavarodása nélkül kinem állá Elemben a' tiiporgo fű és jallapa gyökerek, az áloe a hajhajto gyanták

Meg eshetik mind azon által hogy bátor ily formán a' has hajtókat sokszor víz is elmegy még is a' lelekzes a' helyet hogy könyebednék, inkább valami gyötrődéssel száradással és menekedő hurottal nehezedik és az erő is egyre fogy. ilyenkor ha a' vizeltetők nem segitenek. kész a' veszedelem a' halál. Talán a' mely ki metzés segít Ugy vagyton talán segethet, ha a' víz nints a' tüdőkben, ha a' tüdők épek egisigesek, ha a' beteg még jo erőben vagyton, és ha az ábrázat, a' has, a' tők zatskó. – még fel nem dagattak

[41]

Amely kimetést, a' dagadt lábak köpülőzését a' karokon vagy labakon ajánlot folyo senbeket, a' sinor huzást közöljük Orvósal, s bizuk inkább értelmes Borbélyra

Valamint a' hajhajtok erejekre különböznek. ugy a' vizeltetők is A hivesítők közül leg közönsigesebek a' gyengéb közép sok. azután a' savanyu gyümöls levek. a' tzitrom, és marants alma lév. a' tengeri szőlő lév, a' soska, és egyéb savanyu gyümölsök, és füvek leve, a' pörje az oroszlanfogfű a' soska gyökerek Ezek a' hivesítő vizeltetők akkor adodnak mikor a' vízkorság hidegleléssel vagyton.

A hevítő vizeltetők a' torna és keresztfü gyökér, a' kapor nyak fü gyökér, a gyalog fenyő meg a' földi bodza. a' diszno saláta kivonás, a' tengeri hagyma. az ezer lábu féreg. a' körös bogár azután az édesített értzes savanyuságok. az édesített Salitrom Spiritus Hofmán tsepei. a' jó savanyu ó borok

[42]

mind kétrendbéli lugos sok, a' bor köső, abor köolaj, az etzetel terhelt vagy maganosan adott salamiák, és Szarvas Szarv Spiritus Nr. 2121 – 222 – 223. – 224.

Mind ezeket vegyítékben porban Lékvárban herbatében, borban és más többféle képen lehet adni tsak elegyesleg ne adodjanak

Tökzatsko vizkorságrul

Amikor a' viz a' tök zatskóban gyűl ösze tökzatsko viz korságot tsinál, A viz öszve gyűlhet a' külső bőr, és a' rostás hártya közt. azután a' rostás hártya és a' hüvely hártya közt. 3szor a hüvely, és fehér hártya közt 4er. a' fehér hártya és a' tökök közt, végre magokban a' tökökben

Hogy a' viz a' külső bőr, és a' rostás hártya közt gyűlt öszve a' daganatnak halaványoságából a' viz lotsogásából és abul is mérhetni meg, hogy az egész szemérem test, az ellő börel együt feldagad

[43]

és hogy az uj nyomással okozot gödör meg marad, a' rostás és hüvely hártyák közt meg gyűlt vizet abbul tudhatni meg, hogy a' vesző, és az elő bőr nem dagad fel a' tököket, hatsak fél nem dagattak nem érezni, és a' viz nem lotyog. Amikor a' viz a' hüvely és fehér hártya közt, avagy a' fehér hártya. és a' tökök közt gyűl öszve, akkor sem lotyog a' viz, és az egész daganat hoszúkás a' tökökről az ágyék gyűrű felé. A viz korságos tökök holyagformára kereken dagadnak fel, és az ujnak nyomása nem marad meg.

Órvoslása Mind egyik az el osztatást, vagy a' viz ki botsájtást kíványa. Az elosztatást belől a' hashajtók, és vizeltetők kívül pedig a' száraz ósztató lisztekből készült kötések, a' meleg hamu, vagy a' fűszerszámos fűvek vörös boral. kánforos éget borral,

[44]

a bor seprű, vagy mész viz kánforos éget boral, vegyítve viszik végbe. – melyekre ha a' beteg nem könyeből, a' metzés a' tsapolás, a' sinor huzás, vagy a' tök ki irtás használhat. ezek olyas foglalaltóságok. melyeket kiki bizvást értelmes Borbélyra bizon.

Láb vizkorságrul

A lábaknak puha, 's fájdalom nélkül valo daganatja, láb viz korságnak neveztetik. közönsigésen a' bokák körül kezdődik és az ujjal bényomot gödör sókáig meg marad

A sok langyos lágyító élelem a sok erős, részegítő italok, az olvasztó orvoságokkal valo élés a felete nagy, és böv üresedések a' sok henyélés, és alvás, a' sok állás, és üllés, az akadályozot test párzás, és még rekedt vizelés, a' gyakor láb ásztatáttok,

[45]

a' lágy nedves levegő, és a nyavalyák szokták közönsigésen a láb vizkorságot következtetni amely vizkorságban is meg szoktak a' lábak dagadni, és abból hogy semiképen sem akarnak gyógyulni bizton a' mely viz korságrul gyanakodhatni, viselősoknél is meg dagadnak neha a' lábak, de a' teherrel el apadnak

Órvoslása Minek utána a' viz ki ürülty, megkel a' lábokat erősíteni az üresítés külső, és belső orvoságokkal mégyen végbe. belül a' has hajtók, a' vizeltetők, és az izasztok, kívül meleg hamuval vagy fűszerszámos oszlatokkal borítatnak, és nap között kétzer háromszor bodza virággal, kánforal és gyalog fenyő maggal füstelt flanellel dörgölhetnek, melyek hanem használnak, borbély késel kell a' lábakon egynehány metzést ejteni hogy a' viz kifolydogálhason, a' régi daganatot a' szederjes, fotos labokat nem szabad bántani.

Erősítetnek a' labak tömjünből mirhábul, s töb e' féle gyantákból öszve állot füstölökel, ha tudni ilik.